

Inhoudsopgave

Symposium Astrologie & Wetenschap	1
Scheef boek of scheve recensie?	2
Enkele reacties op Wout Heukelom	6
Beschouwing over en naar aanleiding van Astrology under Scrutiny	6
Im memoriam Jacob Ruijling	13

Symposium Astrologie & Wetenschap

Fokkelien von Meyenfeldt

Ruim 30 mensen, astrologen en niet-astrologen, kwamen op 29 maart 2014 naar Deventer voor het Symposium Astrologie & Wetenschap dat de NVWOA had georganiseerd in samenwerking met de Geert Grote Universiteit (in opbouw), die haar Bibliotheca Launiana beschikbaar stelde. Nog niet eerder was de vereniging op deze wijze in de openbaarheid getreden, voor een breed publiek, en met een discussieleider die van buiten was aangetrokken: jhr. drs. James van Lidth de Jeude, oud-burge-meester van Deventer, natuurkundige en leek op het gebied van de astrologie. Hij had zich goed in het onderwerp verdiept en leidde de discussies met verve. Het publiek kreeg een programma voorgeschoteld waarin het hele NVWOA-bestuur acte de présence gaf. In de ochtend kwamen de grondslagen en de geschiedenis van de astrologie aan de orde, en werd een uiteenzetting gegeven over wetenschap en onderzoek. 's Middags werden verschillende onderzoeken gepresenteerd waarin de astrologie centraal staat. Het geheel werd afgesloten met een bijdrage over beroemde mensen die zich met astrologie hebben beziggehouden. Tijdens de lunch en de borrel achteraf werd druk gepraat over het gebodene. Het symposium, bedoeld voor iedereen die geïnteresseerd is in astrologie en/of in wetenschap, was georganiseerd in het kader van de Landelijke Dag voor Professionele Astrologie, maar werd een week later gehouden om ook astrologen de gelegenheid te geven het programma bij te wonen. Wilt u meer weten? Op de [symposiumwebsite](#) vindt u de presentaties. [terug naar inhoudsopgave](#)

Recent kwam ons het overlijden ter kennis van oud-lid en oud-secretaris van de NVWOA

Jacob Ruijling

Jacob was een markante wetenschapper die onder meer beschikte over een nauwelijks op waarde te schatten kennis over klassieke teksten, onder meer op het gebied van astrologie.

We zijn hem dankbaar voor zijn bijdragen aan de vereniging en wensen zijn naasten sterkte bij het verwerken van zijn afwezigheid.

Elders in deze nieuwsbrief vindt u een in memoriam door Wout Heukelom

Het bestuur

Scheef boek of scheve recensie?

Wout Heukelom

In de nieuwsbrief van januari 2014 (jaargang 19, nr. 1) schreven Hans van Oosterhout en Frank Vernooij een recensie van het boek *Astrology under Scrutiny* (AuS). De recensenten vrezen een zekere eenzijdigheid in de keuze van het materiaal dat in AuS is opgenomen. Hun vrees is onterecht. Niet het gerecenseerde boek is scheef, maar de recensie.

Vraag (1)

De scheefheid ontstaat mogelijk door de wijze waarop de eerste vraag van de recensenten wordt geformuleerd. Hun vraag (1) luidt: "Is er enig verband aantoonbaar tussen de stand van hemellichamen zoals de astrologie die beschrijft en verifieerbare zaken op deze aarde?" Gaat het hier om de vraag naar ondersteuning van astrologische beweringen? Zo nee, dan staat er iets moeilijks. Is "de stand van de hemellichamen zoals de astrologie die beschrijft" anders dan de stand van de hemellichamen zoals de astronomie die beschrijft? Nee. Het gaat dus gewoon om de stand van de hemellichamen. Wat zijn "verifieerbare zaken op deze aarde"? Ik denk dat het feiten zijn. Vraag (1) gaat dus over een aantoonbaar verband tussen de stand van de hemellichamen en feiten op aarde. Denk aan zon en temperatuur, of aan maan en vloed.

Waar komt dan de astrologie in het spel? In de beschrijving van de stand van de hemellichamen? Of in het verband tussen de standen van de hemellichamen en de feiten? Ik denk dat het niet gaat om een astrologische stand, maar om een astrologisch verband (in tegenstelling tot bijvoorbeeld een astronomisch of natuurkundig verband). Het gaat dus om astrologische beweringen. En vervolgens gaat het over de aantoonbaarheid daarvan. Kortom, vraag (1) vraagt naar ondersteuning van astrologische beweringen.

Vraag (1) – ruimer genomen

Of bedoelen de recensenten naar meer te vragen dan naar ondersteuning van alleen maar astrologische beweringen? Vragen ze misschien naar ondersteuning van astrologische verbanden, een begrip dat ruimer is dan het begrip 'astrologische beweringen'? Vragen ze bijvoorbeeld naar (ondersteuning van) alle verbanden die buiten willekeur vallen en astrologisch aandoen? Of naar (ondersteuning van) verbanden waarvan de verbonden variabelen in astrologische termen kunnen worden beschreven? Wat is dan 'astrologisch aandoen' (denk bv. aan beweringen die tegengesteld zijn aan astrologische beweringen of aan bevindingen van de Gauquelins)? En hoe imperialistisch mag astrologie zijn? Mogen het verband tussen zon en zomer en het verband tussen maan en koude vriesnachten astrologisch

genoemd worden, omdat de standen van zon en maan astrologisch beschreven kunnen worden?

Als het om astrologische verbanden gaat, dus om meer dan alleen astrologische beweringen, is het goed aan te geven wat niet astrologische verbanden zijn. Bestaan er überhaupt buiten-willekeurige verbanden die niet-astrologisch zijn? Zo nee, dan gaat er nog heel wat van astrologische aard aangetoond worden. Alle buiten-willekeurige verbanden zijn dan astrologisch van aard. Het verband tussen zon en zomer is dan astrologisch. Het verband tussen maan en vriesnachten ook. En het geldt dan ook voor de verbanden van tabel 5 van het *Demos*-onderzoek, waarnaar de recensenten verwijzen (Demografie in de sterren, *Demos* 24 (4), 1-5). Deze moeten dan ten gunste van astrologie worden gepresenteerd. Langs deze weg worden de reikwijdte van astrologie en de reikwijdte van vraag (1) zo opgerekt dat vraag (1) niets zeggend, niets-vragend, gaat worden.

De finale vraag: opgerekte vraag (1)

Ook als er wel buiten-willekeurige verbanden zijn die niet-astrologisch van aard zijn, kan oprekking van het begrip astrologie en oprekking van de vraag naar ondersteuning van astrologische beweringen tot misverstanden leiden. En tot een scheve boekrecensie.

Aan het eind van de recensie spreken de recensenten van "de vraag naar een mogelijk 'astrologisch effect'". Merk de aanhalingstekens op in 'astrologisch effect'. Wat is een astrologisch effect, als het aangeduid moet worden met aanhalingstekens? Niemand heeft het gedefinieerd. De recensenten ook niet. Merk verder op dat het woord 'mogelijk' ervoor staat. Wanneer is een effect mogelijk 'astrologisch'? Wanneer is het 'astrologisch'? En wanneer zeg je dat het effect mogelijk zo is? Wat houdt 'mogelijk' in?

Waarom formuleren de recensenten aan het eind van hun recensie zo'n ruime, onduidelijke vraag? Moet deze uiteindelijke vraag vereenzelvigd worden met vraag (1)? Is daarom vraag (1) zo moeilijk geformuleerd? Maar kan vraag (1) niet beter gaan om een beperktere vraag, namelijk om de vraag naar ondersteuning van astrologische beweringen? Of, wat ruimer gesteld, om de vraag naar ondersteuning van astrologische verbanden?

***Demos*-onderzoek weerlegt astrologieën**

Beschouw nu het hierboven bedoelde onderzoek van Tineke Fokkema en Mieke Reuser in het blad *Demos* van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI). Het blijkt een exploratief onderzoek te zijn. Het is in tegenstelling tot wat het onderzoek zelf beweert geen toetsend onderzoek. Het gaat eigenlijk om astrologisch lezen van gevonden cijfers. Er zijn verschillende astrologische lezingen mogelijk. Het artikel noemt er enkele. Een deel van die lezingen wordt terzijde geschoven, omdat de gevonden cijfers niet in overeenstemming

gebracht kunnen worden met de betreffende lezing: "Eerste analyses naar een effect van de 12 sterrenbeelden en dieren uit respectievelijk de Westerse en Chinese astrologie leverden geen significante resultaten op." Verzuimd wordt te melden dat de gehanteerde astrologieën op deze wijze zijn weerlegd.

Maar wie zoekt, zal vinden. Er bestaan meer astrologische lezingen. Is er een astrologische lezing die veelbelovend is? Bij welke lezing is sprake van – in termen van de recensenten – "een mogelijk 'astrologisch effect'"? Een van de astrologische hypothesen lijkt kans te maken op succes. Als de cijfers geordend worden in termen van die hypothese, is er een patroon van buiten-willekeur. Spannend! Veelbelovend! Is het mogelijk in dit geval te spreken van een astrologisch effect? Volgens de veelbelovende hypothese moeten in beide kolommen van tabel 5 van het onderzoek de getallen naar onderen toe afnemen. Dit gebeurt niet. Het patroon van buiten-willekeur is niet het juiste patroon van buiten-willekeur. Daarmee is die veelbelovende hypothese weerlegd. Van de spanning, van het veelbelovende, van het mogelijke blijft niets over.

We kunnen van dit *Demos*-artikel leren hoe je door astrologisch lezen van de cijfers tot een gevoel van bevestiging van de astrologie kunt komen, terwijl het eigenlijk gewoon om een weerlegging gaat.

Wel "een mogelijk 'astrologisch effect'", geen astrologisch effect

Het volgens het *Demos*-artikel te zoeken en gevonden "mogelijk 'astrologisch effect'" (ik gebruik hier weer de termen van de recensenten, die niet auteurs zijn van het artikel) blijkt dus bij nader inzien geen astrologisch effect te zijn. Maar het zou wel "een mogelijk 'astrologisch effect'" kunnen blijven, als de cijfers passen in een nieuw verhaal van astrologische termen. Deze astrologische termen worden dan op een manier aan elkaar gekoppeld die nog niet eerder is voorgekomen.

Het *Demos*-onderzoek probeert dit te doen. Het maakt op eigen gezag onderscheid naar huwelijken die maximaal zeven jaar oud zijn en huwelijken die ouder dan zeven jaar oud zijn. Het artikel zegt: "Omdat de eerste analyses aantoonde dat het effect van het Totaalbeeld gedurende het huwelijk veranderde, wordt de huwelijksduur in twee aparte episoden bestudeerd met de bekende '7-years itch' als breekpunt." Het is duidelijk dat de astrologische lezing wordt aangepast, zodra daar behoefte aan is. De eigen astrologische lenigheid van de onderzoeker maakt rondom de gevonden cijfers een verhaal waarin sprake is van "een 'astrologisch effect'". De astrologie zelf en de gevonden cijfers bepalen echter dat geen sprake is van een astrologisch effect.

Drie onderzoeken – drie keer geen aantoonbaar astrologisch verband

De weerlegging in het *Demos*-onderzoek van de kansrijk bevonden astrologische hypothese zou voor de recensenten reden geweest moeten zijn het onderzoek niet te (doen) associëren met de door hen in de boekbespreking geformuleerde vraag (1). Als deze vraag wordt geïnterpreteerd volgens de door mij hierboven aangegeven beperkte interpretatie (het gaat dan om ondersteuning van astrologische beweringen), moeten we vaststellen dat niet voldaan wordt aan vraag (1). Er is immers sprake van weerlegging van astrologische beweringen.

Als vraag(1) ruimer wordt geïnterpreteerd als een vraag naar ondersteuning van astrologische verbanden, moeten we ook vaststellen dat het *Demos*-onderzoek niet voldoet aan vraag (1). Er zijn immers verschillende astrologische lezingen geprobeerd. Ze falen. Eén lezing wordt zodanig aangepast dat daaruit misschien een goede lezing volgt. Maar het onderzoeken van verschillende lezingen en het aanpassen daarvan om tot een consistent verhaal te komen, maakt het resulterende astrologische verband nog niet aantoonbaar. Het is niet aangetoond dat het geconstrueerde astrologische verband losstaat van de lenigheid van de menselijke geest en echt alleen maar te maken heeft met telkens terugkerende harde cijfers. Een mens kan vele lezingen bedenken. De kans op een succes-verhaal wordt groter, naarmate men meer lezingen afwijst en maar andere lezingen blijft verzinnen voor een consistente context van de gevonden cijfers. Wie zoekt zal vinden. Iets dergelijks gebeurt in het *Demos*-onderzoek. Maar daarmee is nog niets aangetoond.

Het lijkt er op dat de recensenten dit probleem van aantoonbaarheid over het hoofd zien. Het kan ook zijn dat ze het *Demos*-onderzoek associëren met "een mogelijk 'astrologisch effect'", met het voldoen aan vraag (1) in opgerekte zin. Maar de wens dat voldaan wordt aan vraag(1) in opgerekte zin heeft geen zin. De opgerekte vraag is een vraag die geen onderscheid maakt. Het is niet mogelijk er niet aan te voldoen. Men kan het begrip 'astrologisch effect' de inhoud geven die men wenst. Vervolgens mag het beschouwde effect slechts 'mogelijk' zijn. Het hoeft er dus niet te zijn, als het maar mogelijk is dat het er is. Een dergelijk criterium heeft geen 'niet-en'. Er wordt altijd aan voldaan. Zo'n criterium moet verworpen worden en heeft mogelijk geleid tot de scheefheid van de recensie.

Scheefheid vertonen de recensenten ook wat betreft de onderzoeken van Robert Doolaard en Jan Ruis. Op pagina 56 respectievelijk 234 van AuS is voldoende aangegeven waarom geen sprake is van voldoen aan vraag (1) in niet-opgerekte zin. Ook de onderzoeken van Doolaard en Ruis hebben nog niet een astrologisch verband aangetoond. De feiten van hun onderzoeken reiken niet ver genoeg om te voldoen aan het criterium 'aantoonbaar'.

Geen scheef boek. Wel een scheve recensie

De recensenten voeren dus geen goede grond op voor hun vrees van een zekere eenzijdigheid in de keuze van het materiaal dat in AuS is opgenomen. De vrees gaat de andere kant uit. De recensenten drukken een eigen eenzijdigheid uit in hun rekkelijke interpretatie van het begrip 'aantoonbaar' of in hun onduidelijke formulering van vraag (1). Hun vlucht naar "een mogelijk 'astrologisch effect'" maakt op een onverantwoorde manier van negatieve bevindingen niet-negatieve bevindingen. Dan is sprake van scheefheid in positieve richting. En dus van scheefheid. En dus van een scheve recensie.

[terug naar inhoudsopgave](#)

Enkele reacties op Wout Heukelom

Frank Vernooij, Hans van Oosterhout

We gaan hier kort in op enkele specifieke punten uit Wout Heukelom's reactie. Een uitgebreidere beschouwing over Astrology under Scrutiny (AuS) volgt daarna.

1. N.a.v. de eerste 2 bladzijden. In AuS pag. 137 lezen we 'Astrology supposes a link between the heavens and human affairs'.

Bestaat deze link?. Dat bedoelden we met onze vraag.

2. Is het NIDI onderzoek geen toetsend onderzoek?

Het onderzoek wil de proef op de som nemen en een astrologische theorie toetsen. Daarvoor kiest het een specifieke relatietheorie. Deze theorie is voldoende gedefinieerd om toetsbaar te zijn. Er wordt ook een plausibele theorie gegeven voor het beloop van relaties: sterk aanwezige dynamiek tussen paren kan aanvankelijk leiden tot sterke aantrekking maar op termijn scheidend gaan werken bij gebrek aan harmonie. Overmatige harmonie kan op weer langere termijn scheidend werken wegens gebrek aan prikkeling.

3. Maakt het uit dat eerst de 12 zonnetekens en chinese tekens zijn getoetst?

In deze fase van evaluatie van dit onderzoek nog nauwelijks. Er lijkt ook geen sprake te zijn geweest van een hypothese vooraf. Als ze eerst tientallen andere theorieën op dit gebied hadden getoetst zou het anders liggen. Het doet aan de toetsing van bovenstaande theorie en de naar het inzicht van hoog niveau wetenschappers, maar onervaren op het gebied van astrologisch onderzoek, verbluffende uitkomst niets af. Het pleit voor de wetenschappers dat ze een zo veel specifiekere theorie zijn gaan toetsen. Dit onderzoek toont natuurlijk ook niet aan dat wat ze gevonden hebben waar is. Daarvoor zouden de resultaten eerst met een controlegroep vergeleken moeten worden, en er zou natuurlijk een replicaties moeten volgen.

4. '12 sterrenbeelden en dieren uit respectievelijk de Westerse en Chinese astrologie leverden geen significante resultaten op.' Verzuimd wordt te melden dat de gehanteerde astrologieën op deze wijze zijn weerlegd'.

Er kan slechts gesteld worden: als er een hypothese was is die weerlegd. Als er geen hypothese was is er geen aanwijzing gevonden voor zo'n verband.

5. Wout Heukelom zegt: 'Ook de onderzoeken van Doolaard en Ruis hebben nog niet een astrologisch verband aangetoond. De feiten van hun onderzoeken reiken niet ver genoeg om te voldoen aan het criterium 'aantoonbaar'.

Misschien is hier sprake van een misverstand en van een verschil in inzicht tegelijk. Het misverstand is dat ook wij nergens beweren of zouden willen beweren dat een astrologisch verband wél is aangetoond. Er zijn serieus te nemen aanwijzingen. Het verschil van inzicht is dat we menen dat een bespreking van empirisch onderzoek niet kan volstaan met louter verwerpen van onderzoeksresultaten omdat ze niet keihard een hypothese bevestigen. Maar dat deze astrologieonderzoeken, ook al tonen ze geen onomstotelijk verband aan, suggereren serieuze aanwijzingen die stimulerend kunnen zijn voor dóórdenken en vervolgonderzoek, zoals vooralsnog ook het NIDI onderzoek. We gaan daar in onze beschouwing verderop in deze nieuwsbrief uitgebreid op in.

[terug naar inhoudsopgave](#)

Beschouwing over en naar aanleiding van Astrology under Scrutiny

Frank Vernooij, Hans van Oosterhout

AuS is een rijk boek. Het gaat in op de historie van de astrologie, het biedt een samenvatting van veel van wat er aan de afgelopen tientallen jaren aan empirisch onderzoek gepubliceerd is – hoewel in de presentatie aan een aantal onderzoeken o.i. onvoldoende recht wordt gedaan. Er is uitgebreide aandacht voor de Gauquelins, en voor Nederlanders is het een aardige bijkomstigheid is dat er een speciaal overzicht is van onderzoek uit de bloeitijd van het onderzoek bij de NVWOA. Het boek biedt behartenswaardige uiteenzettingen over statistiek, over valkuilen bij statistisch onderzoek naar astrologie, en over psychologische valkuilen bij het ervaren van vermeende waarheid van astrologische duidingen. Ook geeft het een uiteenzetting van wat onder divinatie verstaan zou kunnen worden. En dit is geen uitputtende beschrijving. Dat is veel en voor elke astroloog of geïnteresseerde in de astrologie een zeer waardevolle bron van materiaal en bronnen van materiaal omdat uit vele hoeken geciteerd wordt. Er is veel respect op zijn plaats voor de enorme inspanning en de volharding die nodig is geweest om dit te bereiken.

In het kader van het voortschrijdend debat valt het te prijzen dat de auteurs een duidelijke stelling innemen over de merites van astrologie en die ook trachten te beargumenteren. Met name Geoffrey Dean heeft veel moeite gedaan om het astrologisch onderzoek goed door te nemen en heeft in zijn rol als scepticus ook veel bijgedragen aan de vooruitgang in de kwaliteit van het statistisch onderzoek.

De auteurs leggen ook de vinger op zwakke plekken bij de attitude van zeer veel hedendaagse astrologen, misschien samen te vatten als een gebrek aan gezonde analytische rationaliteit. Er worden maar weinig pogingen worden gedaan om veronderstellingen te toetsen, ervaringen uit te wisselen, inconsistenties te doordenken en te onderscheid te maken tussen subjectieve fantasie en objectieve verbeelding van de astrologische symbolen. Aan onderzoeksresultaten wordt weinig aandacht besteed en er zou meer met een gezond kritische houding gedebatteerd moeten worden over ervaringen. Gevolg is dat het veld niet of nauwelijks een ontwikkeling kan doormaken. Gevolg is dat het veld niet of nauwelijks een ontwikkeling kan doormaken.

Het boek kan op zijn minst vanuit twee gezichtspunten gelezen worden.

Ten eerste als een inhoudelijke compilatie van gegevens vanuit al deze deelgebieden.

En op de tweede plaats vanuit het gezichtspunt van wat wel de missie lijkt van de auteurs, die op grond van wetenschappelijke argumenten, over jaren verzamelde gegevens en statistisch onderzoek de conclusie menen te kunnen trekken dat er in het geheel van de astrologie, geen feitelijke waarheid ('factual truth') te vinden is.

Ook voor divinatie als een mogelijke (deel)verklaring voor astrologische fenomenen bestaat naar hun mening geen grond. Bij het aantonen van dit laatste wordt, en dat is consequent, het hele aan religie verwante gebied, waar divinatie een specifieke manifestatie van is, over dezelfde kam geschoren.

De auteurs verwoorden hun conclusie in het begin als: 'And we see (in dit boek) close-up how science has unveiled most if not all of astrology's mysteries', en op het eind: 'It (astrology) is simply a fog of endless speculations, a time-honoured cover for the operation of non-astrological factors that explain the outcomes equally well. It was less discovered than made up, which is not to say that the evolution of these speculations is without historical value'.

De auteurs lijken zich thuis te voelen bij een groep van moderne wetenschappers die, als het gaat om kennis van de werkelijkheid en verklaring van het bestaan louter geloven in de kracht en methodes van wetenschap volgens het natuurwetenschappelijke paradigma, en daarbij een symbolische werkelijkheid louter als een inmiddels achterhaalde poging tot verklaring, als een bijgeloof of een, mogelijk nuttig, psychisch afweerfenomeen beschouwen. Wat niet natuurwetenschappelijk kan worden aangetoond bestaat niet.

Bevat het boek de wetenschappelijke argumenten om deze conclusie te rechtvaardigen?

Dat lijkt ons niet. De beoordeling van de empirische research literatuur rechtvaardigt zo'n vergaande conclusie niet en de poging om op grond van wetenschappelijke argumenten aan te tonen dat divinatie geen potentiële verklaring biedt van op zijn minst een deel van de werkzaamheid van astrologie zou kunnen zijn evenmin.

Om dit toe te lichten zullen we ons eerst richten op de empirisch (statistische) onderzoeken die de auteurs beschrijven. We zullen ingaan op hun onderliggende wetenschapsfilosofische keuzes en daarna op hun interpretaties van de resultaten.

Daarna zullen we onze visie geven op hun interpretatie van divinatie en symbolen in het algemeen.

Empirisch onderzoek : beperkende keuzes met grote gevolgen

1. De auteurs hanteren een aantal zeer strenge eisen aan empirisch onderzoek, die fungeren als criteria om onderzoeksresultaten als steun voor de astrologische hypothese te verwerpen. Deze eisen zijn: het onderzoek moet grootschalig zijn, er sprake zijn van een falsifieerbare hypothese, de statistische toetsing moet absoluut betrouwbaar zijn en last but not least: via replicatieonderzoek moet de uitkomst meerdere malen bevestigd zijn.

Wanneer een onderzoek hieraan niet voldoet concluderen de auteurs simpelweg dat de hypothese verworpen kan worden. Ze verwerpen impliciet ook alle aanwijzingen die tot aanvullende vragen en onderzoek zouden kunnen leiden.

Het is evident dat deze criteria technisch gesproken met zekerheid tot weinig valse positieve en mogelijk tot veel valse negatieve gevolgtrekkingen leiden over feitelijke werking in de astrologie.

2. Deze criteria spruiten voort, zijn zelfs een aanscherping, van een tweede beperking die de auteurs zichzelf opleggen, n.l. dat ze nogal eenzijdig leunen op de wetenschapsfilosofische ideeën van Popper. 'Groei van wetenschappelijke kennis', komt volgens Popper tot stand doordat onderzoekers systematisch trachten fouten in reeds geaccepteerde kennis op te sporen en vervolgens voorstellen voor verbetering doen. Een goed gedefinieerde falsifieerbare hypothese, dient daarbij als toetsing voor verbetering van bestaande kennis.

Baanbrekende kritiek op het werk van Popper komt in 1962 van de Amerikaanse wetenschapshistoricus T.S. Kuhn. Kuhn's bekendste concept is het *paradigma*: een wetenschappelijk paradigma is het heersende referentie- en denkkader, dat de regels, theorieën, overtuigingen en praktijken omvat, die in de wetenschappelijke gemeenschap van een bepaald tijdvak als gangbaar gelden omvat. Binnen zo'n paradigma wordt de 'werkelijkheid' geanalyseerd, geïnterpreteerd en beschreven. Ideeën die niet binnen het paradigma vallen kunnen daarbij geen rol spelen. Een paradigma is zeer bepalend. Kuhn betwist zelfs dat keuzes tussen rivaliserende theorieën gemaakt kunnen worden aan de hand van vaste methodologische regels of dat de geldigheid van natuurwetenschappelijke kennis

voortspruit uit onbevooroordeel waarnemen en uit het met 'zuivere' middelen verwerken van deze waarnemingen.

Door het werk van Kuhn weten we hoe betrekkelijk wetenschappelijke paradigma's in principe zijn. Dan lijkt een zekere behoedzaamheid niet misplaatst bij het trekken van defintieve conclusies op een veel complexer gebied als astrologie, maar het geldt voor alle geesteswetenschappen.

3. De eenzijdige keuze voor de wetenschapsfilosofische benadering van Popper past weer in een andere keuze namelijk die van de natuurwetenschappelijke methode als de vanzelfsprekende en enige zinvolle manier om de werkzaamheid van astrologie te beoordelen. We komen daar in onze beschouwing over divinatie nog op terug. Deze manier van onderzoek is de laatste paar eeuwen geleidelijk gemeengoed geworden, maar we weten van paradigma's dat ze tijdgebonden zijn. Juist bij een zo complex en meerlagig geheel als de astrologie, waar een symbolische uitdrukkingwijze centraal staat is dat een beperkende keuze. Zonder specifiek naar astrologie te verwijzen zijn er een aantal vooraanstaande wetenschappers geweest die bij zo'n wetenschappelijke keuze ernstige vraagtekens geplaatst hebben. Ook in grote delen van de psychologie en andere geesteswetenschappen is het zeer de vraag of natuurwetenschappelijke methodes niet hooguit een oppervlaktelaag kunnen blootleggen.

In de wereld van wat stabiel en eenvormig is, waar *exacte definieerbaarheid - en meetbaarheid* bestaan, is de natuurwetenschappelijke methode evident succesvol. Maar is ze geschikt of de meest geschikte methode voor andere verschijnselen? Brian Ridley, emeritus hoogleraar natuurwetenschappen zegt daarover in zijn wetenschapsfilosofische boek *On Science (Thinking in Action)*: 'alleen al de eis van volledige controleerbaarheid en herhaalbaarheid maakt deze benadering ongeschikt voor het onderzoek naar niet-herhaalbare verschijnselen'. En de meeste verschijnselen herhalen zich niet..., en al zeker niet astrologische verschijnselen. Ridley geeft vele voorbeelden waar prominente natuurwetenschappers zich dit niet bewust zijn – of niet willen weten van deze grenzen.

Inmiddels weten we dat wat wij als concrete solide materie ervaren vrijwel materieeloos is. Dat het elektron in werkelijkheid – maar wat moeten we dan nog onder 'werkelijkheid' verstaan – eigenlijk geen deeltje is, maar een paradoxaal verschijnsel dat zich soms als een deeltje en soms als golf gedraagt, met als consequentie dat het overal gelijktijdig aanwezig kan zijn. Dat we de materie uiteindelijk alleen nog maar door mathematische, abstracte, formules, kunnen weergeven. Wetenschappelijk gezien leven we dus in fantastische wereld waar ons intuïtieve begrip van materie, ruimte, tijd, oorzaak en gevolg eigenlijk niet langer te gebruiken is.

Maar dat de conclusie zou moeten zijn dat de wereld die wij ervaren dus eigenlijk niets anders is dan een illusie, en dat alleen elektromagnetische velden, elektronenwolken of

quantumverschijnselen 'echt' bestaan is onjuist. Dan maken we de natuurwetenschappelijke manier van beschouwen tot de enig juiste manier om de werkelijkheid te onderzoeken en te begrijpen. *Vanuit een natuurwetenschappelijk perspectief* kan men de bloeiende boom in het park inderdaad interpreteren als een complex van energievelden. Het is duidelijk dat daarnaast die boom vanuit *vele andere perspectieven* en op vele andere manieren begrepen kan worden, waaronder biologisch of dichterlijk, die even zo zeer uitdrukkingen zijn van de werkelijkheid van deze boom.

Theorieën over de werkelijkheid die uitsluitend gebaseerd zijn op onze gewone zintuiglijke ervaring, al dan niet verlengd door meetinstrumenten, zijn ontoereikend en de opvatting dat materie als tastbare stof het enige is dat echt bestaat, kan als weerlegd beschouwd worden. Onze manier van waarnemen en de dingen waar we wel en niet op letten is aangeleerd en hangt nauw samen met de taal die we spreken, met de tijd en cultuur waarin we zijn grootgebracht en met de opvoeding en opleiding die we hebben genoten.

De 'wereld die aan ons verschijnt' ontstaat uit de wisselwerking tussen het object dat er werkelijk is – dat wil zeggen dat zich laat zien, en waar we over kunnen denken – en de mens als subject, het soort wezen dat wij zijn. *De fenomenen die uit deze wisselwerking resulteren zijn even werkelijk als de boom, materie of bewustzijn.* De Engelse fysicus David Bohm noemt dit 'een impliciete orde'. Enigszins vergelijkbaar met een muziekpartituur: alle mogelijke interpretaties van bij voorbeeld een symfonie zijn in potentie aanwezig en kunnen uitgevoerd worden. Maar de vrijheid daarbij is niet grenzeloos – het blijft *díe* symfonie.

Deze visie impliceert dat ook een absolute scheiding tussen 'feitelijke' waarheid' en een 'onfeitelijke' maar potentieel zinvolle werking van astrologie, zoals de auteurs maken, wel eens zeer discutabel zou kunnen blijken. Er zal er nog geruime tijd overheen gaan eer we met meer objectiviteit naar de beperktheid van het huidige wetenschapsparadigma kunnen kijken.

Empirisch onderzoek: onzuivere weergave van onderzoeken

We kunnen lang niet alle beschrijvingen van onderzoeken zelf beoordelen maar bij een aantal gepresenteerde onderzoeken die we nabij kennen worden belangrijke aspecten onvolledig of discutabel weergegeven. Het is moeilijk aan de indruk te ontkomen dat de presentatie ervan op verschillende wijzen vooringenomen is. We geven een aantal voorbeelden:

Drie onderzoeken met selectieve weergave

a. Het meest sprekend voorbeeld betreft de resultaten van Michel Gauquelin, bekend onder de verzameltitel 'het Mars-effect'. Hiervan is, mede door Dean, grondig vastgesteld dat dit werk in alle opzichten betrouwbaar is geweest en door de jaren heen verbazingwekkend consistente resultaten opleverde ten gunste van bepaalde factoren uit de astrologie: de basisaanname van een correlatie tussen 'boven' en 'beneden' en de betekenis van bepaalde planeten. Een uitzonderlijk resultaat. In de bespreking ervan wordt melding gemaakt van een alternatieve

hypothese van Dean, voor het eerst gepubliceerd in het eerste *Astrology under Scrutiny* (2000), waarin een cultuurhistorische sociaal wetenschappelijke verklaring gegeven wordt, gebaseerd op manipulatie van de geboortetijd door een aantal ouders. Deze hypothese wordt daarna als een bewezen feit gepresenteerd. (B.v. pag 234 15.4 The only positive effects in astrology that have been replicated....are Gauquelin planetary effects... and sun sign self-attribution..., both of which are artifacts rather than genuine astrology). We constateren dat de strenge criteria die op alle andere onderzoeken worden toegepast hier achterwege blijven. Daarnaast wordt de breed onderbouwde kritiek die op deze hypothese is gekomen niet vermeld. Die begon met een artikel van Ertel in hetzelfde nummer van *Astrology under Scrutiny* (2000) en werd later voortgezet in een dispuut tussen Ertel en Dean in het tijdschrift *Correlation*. Later verscheen nog helder en bondig artikel in de *Skeptical Inquirer*, 27-1, Jan-Feb, 2003. Het is onbegrijpelijk dat de redactie het daarbij heeft gelaten, gegeven dat het hier om de meest bekende en markante resultaten in de onderzoekshistorie van de astrologie gaat.

b. Onderzoek van Jan Ruis naar de horoscopen van seriemoordenaars.

Dit onderzoek, dat hypothesen met betrekking tot de horoscopen van seriemoordenaars toetst verscheen in [Correlation Vol.25\(2\) 2007.2008, p.7-44](#).

In *The case for and against astrology*, worden er slechts twee korte secties – 5 resp. 21 regels - aan gewijd. Zowel de getoetste hypothesen als de eindconclusie worden niet vermeld. Die hypothesen zijn ontleend aan het werk van toonaangevende astrologen: Liz Greene en Howard Sasportas en vertegenwoordigen dus 'gevestigde' astrologische kennis. Het niet vermelden ervan is een essentiële tekortkoming. Het in AuS gegeven commentaar op de kleine effectgroottes is niet relevant omdat dit alleen de Zon betreft, terwijl de hypothesen betrekking hebben op de som van een aantal horoscoopfactoren. De auteurs laten ook na melding te maken van Jan Ruis' repliek in [Correlation Vol.28\(2\), 2012, p.1-5](#) op de, overigens anomieme, kritiek die op zijn methode van onderzoek werd geleverd.

c. Onderzoek van Jan Ruis in *Correlation* 13(2), 1994 over synastrieaspecten. De onderzoeker meldt in het artikel dat het resultaat niet overall significant is, maar wel dat het *totaal van alle aspecten significant hoog* is en dat aspecten met de Zon van de echtgenotes de grootste bijdrage leveren. Dit is een saillant gegeven uit het onderzoek dat niet vermeld wordt. Belangrijker is dat de auteurs in hun bespreking (pag. 59) de resultaten verwerpen op grond van een statistische overweging die eerder door de referenten (het artikel was door meerdere referenten bekeken, waaronder een van de auteurs van AuS) anders werd beoordeeld en door de onderzoeker, na lezing van AuS, onjuist wordt geacht. Het verdient overigens geen schoonheidsprijs om dit zonder contact met de auteur of eerdere co-referenten naar buiten te brengen.

Ontbrekende onderzoeken

Uiteraard kan van de auteurs niet verwacht worden dat ze alle bestaande onderzoek gevonden hebben maar het is opmerkelijk dat het volgende onderzoek ontbreekt omdat het nogal wat aandacht heeft getrokken.

d. NIDI (Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut), 2008, [*Demografie in de sterren, Demos 24 \(4\), p.1-5.*](#)

Dit onderzoek toetste een astrologische relatietheorie. Er tussen de auteurs en een van de onderzoekers contact geweest tijdens een NVWOA bijeenkomst. Het had voor de hand gelegen dit onderzoek, door gereputeerde onderzoekers en vanuit een databestand van 3.2 miljoen huwelijken in AuS op te nemen. Heukelom wijdt er in er elders in deze nieuwsbrief, in zijn respons op de eerder geplaatste recensie van AuS veel aandacht aan en er kan ook gegronde kritiek op worden geleverd, zoals Nienhuys eerder al deed, het fiet dat er geen controlegroepen werden gebruikt. Het resultaat tot dusver roept niettemin vragen op die verder onderzoek rechtvaardigen. Zoals een van de onderzoekers zei: "Dit resultaat (sterk-dynamische stellen hebben tot 20 procent meer kans op echtscheiding) hoort er niet te zijn."

e. Werk van Jos Verhulst, Belgisch onderzoeker. Ook hij is met de NVWOA in contact geweest en heeft enkele onderzoeken gepubliceerd met opmerkelijke resultaten in het peer-reviewed tijdschrift 'Psychological Reports', waaronder *Psychological Reports, 1999, 85, 35-40 'nonuniformdistribution of the ecliptical longitudes of sun and moon at the birthdays of top scientists'* , en in het 'British Journal of Sports Medicine', December 2000, Vol 34, No 6, p 465-466 'World cup soccer players tend to be born with sun and moon in adjacent zodiacal signs'

Niet repliceerbaar onderzoek

f. Onderzoek van Robert Doolaard (*ons commentaar cursief*). Bij de vermelding van AinO gepubliceerde onderzoeken wordt stilgestaan bij zijn publicatie 1993.3 Waves and wars 1700-1992 Robert D. Doolaard AinO 8(1), 15-22, 1993 (pag.: 54). Dit onderzoek is te plaatsen binnen de traditie van onderzoek naar 'cyclische bewegingen van de langzame planeten', ontwikkeld door André Barbault naar een idee van Henri Gouchon. Het onderzoek wordt als volgt beschreven in AinO: 'Of 22 mega wars (*nauwkeurig gedefinieerd op grond van historisch wetenschappelijke studies*), 20 occurred in the downwards phase of the Jupiter wave and only 2 in the upwards phase. A similar but less marked difference was observed for the Saturn and Uranus waves'. **Editorial comment** 'In this study no hypothesis has been formulated in advance and hence none has been verified. The obtained results are dominated by 22 mega wars. This number and the number of cycles are too small for a statistical assessment. Nevertheless, the obtained results are remarkable. Only time will tell whether future big wars will begin more often during downward phases than during upward phases. (*Dit lijkt ons een correcte beoordeling*).

Dan volgt een aanvullend '**Comment**' waaruit we citeren.

'Other predictors besides the cyclical index have been proposed. For example...the astrologer Rudy Bes suggests that warfare and economic growth are correlated with a planetary wave obtained by adding together the sine of the zodiacal longitude of Jupiter, Saturn, Uranus, Neptune, and Pluto, and then reversing the sign, so +2.0 becomes -2.0... We know that wars (*hier wordt het essentiële onderscheid tussen wars en mega-wars, vergelijkbaar met het eminentieffect dat Ertel bij de effecten die Gauquelin vond, veronachtzaamd*) and economic crises occur at irregular intervals, and that combinations of planets can match almost any frequency, especially when the combination and phase are not specified in advance and there is no reason to suspect a link in the first place (*weinig relevant*). So apparently positive results that are actually meaningless are likely. Neither author fits a wave to actual wars (*opnieuw wordt het criterium 'mega-wars' genegeerd*) to see how it performs compared with planets'. *Onze conclusie: de aanvankelijk positieve en o.i. correcte beoordeling 'Nevertheless, the obtained results are remarkable. Only time will tell whether future big wars will begin more often during downward phases than during upward phases' lijkt verdwenen.*

Later in het boek: pag. 245 16.5 '...Barbault also developed the Cyclical Index, a technique first proposed in the 1940s by French astrologer Henri Gouchon. The index on any date is the sum of the angular separations between each pair of outer planets from Jupiter to Pluto. As the planets come together so the chance of war supposedly increases...The Gulf War of 1990-1991 coincides with a peak, not a trough, and is a clear miss. (*Er wordt in dit stukje geen verband gelegd met de theorie van Doolaard en zijn bevindingen, en met het onderscheid 'wars' en 'mega-wars'*).

Divinatie

Het hoofdstuk over divinatie wordt ingeleid met de zin: 'The retreat into divination: When faced with the absence of empirical support for astrological claims, astrologers do a U-turn (naar divinatie)'. Een vlucht uit de werkelijkheid? Misschien heeft de astrologie, toen ze rond het begin van de 20e eeuw terugkeerde van weggeweest, in een omgeving waar de huidige wetenschapsopvatting wortel had geschoten, automatisch die denk- en handelwijze overgenomen. Divinatie zou dan inderdaad de 'natuurlijke afkomst' van de astrologie zijn. Dit sluit aan bij de observatie van de auteurs: "Historians have always seen astrology as divination". Dat zou ook niet onredelijk zijn, gezien de discrepantie tussen de vele bijzondere ervaringen die worden gemeld en de zeer geringe mogelijkheid tot op heden om deze ervaringen met natuurwetenschappelijke methoden te valideren.

Mogelijk andere ervaringsdimensies

Cultuurhistorisch en ontwikkelingspsychologisch zijn er in de mensheid en in het opgroeien van een kind fases te onderscheiden die in grote lijnen als mythisch, magisch en mentaal/rationeel onderscheiden kunnen worden. Daarin zien we een toenemend menselijk

vermogen om een zekere afstand te nemen tot de directe ervaring. De mens komt er in een andere relatie mee te staan en gaat meer invloed op zijn omgeving uitoefenen. Is er in de mythische fase een ervaring van één-zijn met de 'bezielde goddelijke wereld', in de magische fase is het mogelijk er m.b.v. rituelen invloed op uit te oefenen, in de mentale fase ontstaat er kijk op natuurlijke oorzaak-gevolg mechanismen en de rationele fase wordt dan gekenmerkt door een sterk gevoel van autonomie t.o.v. al deze verschijnselen.

Er zijn twee interpretaties over deze fasen. In de huidige westerse kijk van de laatste eeuwen worden ze gezien als de vrucht van een progressieve evolutie, in de tijd daarvoor werden ze overwegend gezien als gelijkwaardig, uitzonderingen daargelaten. In deze laatste opvatting beschouwt men de vermogens die in de opvolgende fasen ontwikkeld zijn stuk voor stuk zijn als constructieve elementen van de structuur van de mens. Ze blijven altijd, gelaagd, aanwezig, ze doordringen elkaar als het ware zoals water en lucht aarde doordringen, en vullen elkaar aan om tot een compleet beeld van de werkelijkheid te komen. De mens is in dit mens- en wereldbeeld uiteraard meer dan een evolutionair toevallig ontwikkeld biologisch wezen.

Zintuiglijke objecten worden in deze beschouwingwijze gedefinieerd als afzonderlijke, individuele objecten, die een bepaalde plaats innemen, waar niet tegelijk iets anders kan zijn en die een verandering in de tijd ondergaan. Symbolen, archetypen, daarentegen zijn vormen en krachten, die kwalitatief zijn en in essentie niet onderhevig aan de ruimte-tijdwerking, maar zodra ze zich daarin uitdrukken een voor die situatie specifieke vorm aannemen. Men zou er iets van een analogie in kunnen bespeuren met de golf-deeltje paradox van het elektron. Mystici van alle culturen hebben die symbolische werkelijkheid die ze ervoeren onder woorden proberen te brengen en mogelijk wordt er in bijna-dood-ervaringen ook contact mee gelegd. Voor een interessante aanzet tot een gedegen wetenschappelijk onderzoek naar het verwante gebied van mystieke ervaringen, zie een artikel van Forman (www.imprint.co.uk/Forman.html). Symbolen, zoals we ze in de astrologie kennen, zijn van nature dus intrinsiek ambigu. Zelfs kun je in psychologische zin geregeld bijna tegengestelde uitingsvormen tegenkomen binnen een range van mogelijke expressievormen. Maar, net als bij de muziekpartituur: ze blijven herkenbaar als uitdrukking van een kernbetekenis. In astrologische termen bijvoorbeeld -maar het gebied is veel groter- een uitingsvorm van Saturnus kan waargenomen worden als depressie zowel als wijsheid. Beide zijn een potentiële uiting van een kernbetekenis als 'aanlopen tegen de wet van het leven', geconfronteerd worden met de manier waarop het leven is gestructureerd, en zoals we weten kan dat hard zijn. Daarom is het niet bijzonder dat 'There is disagreement on the keywords and therefore on the interpretation – the keywords by Margaret Hone disagree about half the time with the keywords by Marc Edmund Jones'. (pag. 164)

Op pag. 166-170 gaan de auteurs uitgebreid in op symboliek maar komen niet tot een duidelijk onderscheid tussen symbolen geïnterpreteerd als een soort vertrektijdentabel, als een openbaring van metafysische aspecten of als een vorm van analogie. We citeren: 'Symbols

signify but do not determine, in the same way that railway timetables do not mean that trains will run on time, or even run' en 'The analogies are clear enough, and the underlying complexity of astrology makes it easy to make connections that seem to reveal a hidden metaphysical side of existence'.

We zien vergelijkbare opvattingen over verschillende werelden terug in een artikel van Alain Nègre, in 1999 voor de NVWOA door Bert Terpstra becommentarieerd, waarin een materiële 'buitenwereld' en een symbolische 'binnenwereld' gepostuleerd worden. Nègre stelt dat het gescheiden werelden betreft, waardoor regulier wetenschappelijk onderzoek naar de binnenwereld niet mogelijk is. Hij refereert aan het werk van de filosoof Latour, die meende dat de verbanden tussen de binnen- en de buitenwereld alle vormen zouden kunnen aannemen. De gereputeerde wetenschapsfilosoof Feyerabend meende dat niet alles kan, maar dat we niet weten wat wel en wat niet kan.

Opvattingen van deze aard over zinvol werkzaam aanwezige symbolische binnenwereld of een mythische wereld in ons als mens zijn in het huidige wetenschapsparadigma en -discours nauwelijks of niet aanwezig en de auteurs benaderen divinatie dan ook op de natuurwetenschappelijke manier. Ze zien een verzameling heterogene fenomenen (pag. 264) *transcendental agencies or entities including the akashic record, angels, archetypes, daemons, deities, divine intelligences, divinities, entities from the transcendental realm, gods, goddesses, numina*) en constateren dat er geen gemene deler is (.."there is no agreement on what the actual agency is.") Ze zoeken een ordeningsprincipe, kunnen dat niet vinden en nemen dan als hypothese, in lijn met het huidige wetenschapsparadigma, dat het om 'gewone' psychologische verschijnselen gaat (pag.263 : *the diviner's charisma, social knowledge, and manipulative skills*). Deze hypothese wordt daarna als een feit beschouwd.

Wat aan de aandacht lijkt te ontsnappen is, dat de gemene deler die ze zoeken, 'the agency', voor divinatie principieel niet te vinden is via hun methode. Divinatie komt voort uit contact met een gebied waar we in principe niets van te weten kunnen komen op de manier die de natuurwetenschap nastreeft. Juist daarom zijn, net als bij symboliek, al die "dissimilar" items op hun lijstje ontstaan: steeds werd er iets voor bedacht dat nèt even anders was en dat een andere naam kreeg.

De mythisch/magische laag, waar astrologie en divinatie in wortelen heeft als taal die van de symbolen. Astrologie lijkt ook alleen zinvol en productief beschouwd te kunnen worden tegen de achtergrond van een zo'n gelaagd wereldbeeld.

De auteurs stellen 'However the above unknowable world is not by definition untestable. If such a world has consequences on earth, then these consequences are by definition detectable and are therefore testable...'. Dat klopt ons inziens, alleen vermoedelijk slechts in zeer geringe mate met de door hen exclusief gepropageerde methode. En dat verklaart misschien ook de resultaten bij dit type onderzoek naar astrologie, die naar het lijkt gering zijn, maar niet volledig afwezig. Er zijn inderdaad, in de wereld van de wetenschap en met de middelen van

de wetenschap, sporen van terug te vinden, zoals bijvoorbeeld het geval lijkt te zijn bij het onderzoek naar seriemoordenaars van Jan Ruis.

Samenvatting en conclusie

Astrology under Scrutiny is een rijk boek en aan te bevelen voor ieder die aan het denken wil worden gezet over waarheid en bedrieglijkheid op het gebied van astrologie. Daarnaast hechten de auteurs er veel belang aan om, na onderzoek van het hele astrologische veld, een oordeel te vellen over het feitelijke waarheidsgehalte van astrologie. En hun oordeel is een categorisch 'nee'. Hun bewijsvoering gronden ze op hun geloof in de toepasbaarheid van een bijzonder nauwe variant van de natuurwetenschappelijke methode.

We hebben aannemelijk trachten te maken dat een aantal beperkende keuzes en vooringenomenheden deze bewijsvoering kleuren. Achtereenvolgens zijn dit de eenzijdige keuze voor het natuurwetenschappelijk paradigma, de natuurwetenschappelijke methode, een exclusieve wetenschapsfilosofische keuze voor de invalshoek van Popper, een keuze voor buitengewoon strenge criteria van onderzoek. Daarnaast is er o.i. meerdere malen sprake van een selectieve weergave van relevante aspecten bij besproken onderzoeken.

Het bestaan van een symbolische wereld, die van een andere orde is dan de wereld van alledag, wordt verworpen. De auteurs menen aangetoond te hebben dat zo'n wereld niet kan bestaan, maar ze doen dat op basis van overtuigingen die hetzij onbewezen zijn, hetzij voortvloeien uit de keuze voor het natuurwetenschappelijk paradigma, dat zoals alle paradigma's tijd- en cultuurgebonden is.

Het is verrassend dat ze zelf geen woord wijden aan de beperkende effecten van hun voorafgaande keuzes op hun conclusies. Het is evident dat hun methode van aanpak zeker zeer weinig 'vals positieven' en mogelijk 'veel vals negatieven' zal opleveren. In contrast met hun wetenschappelijke inslag, met als adagium 'wetenschap = uitgaan van twijfel', lijken ze, ironisch genoeg, alles in het werk te willen stellen om twijfel voor eens en voor altijd uit te bannen en astrologie als reëel fenomeen te verwerpen.

We hebben met een aantal argumenten trachten aan te tonen dat er vooralsnog geen reden is om een symbolisch wereldbeeld, waarin symbolen de betekenis hebben van werkelijkheden die kracht uitoefenen dan wel kracht activeren (zoals in een 'Aha-Erlebnis'), te verwerpen in het kader van wetenschappelijk onderzoek. we zijn net daarbij met de auteurs volkomen eens dat er óók zeer vaak sprake is van psychologische effecten, maar we verschillen met de auteurs van mening dat aangetoond zou zijn dat daarmee alles verklaard is. Wetenschappelijk onderzoek zou zich juist meer moeten richten op het onderscheid tussen puur subjectieve ervaringen en ervaringen die mogelijk weergaven van objectieve symboolkrachten of aanwezigheden zijn, ook vaak archetypen genoemd. Als astrologie feitelijke werkzaamheid heeft is het o.i. niet uitgesloten dat aanwijzingen uit die hoek wetenschappelijk meer zullen opleveren dan onderzoek mb.v. natuurwetenschappelijke methodes. We betreuren het met de

auteurs dat uit de kring van astrologen zeer weinig initiatief wordt ontplooid om fantasie en verzinsels van authentieke, objectieve ervaringen te proberen te onderscheiden.

Bronnen:

Omdat dit stuk te lang en te moeilijk leesbaar zou zijn geworden als we altijd letterlijk hadden geciteerd, beperken we ons tot de vermelding dat we, naast de in de tekst al dan niet met internet-links vermelde bronnen in belangrijke mate geput hebben uit:

Voor de wetenschapsfilosofische beschouwing uiteenzetting:

1. Gerard de Vries, *De ontwikkeling van wetenschap*, Noordhoff 1995
2. Brian Ridley, *On Science (Thinking in Action)*, Routledge 2001

Voor onze beschrijvingen van de symbolische wereld en de huidige stand van zaken op natuurwetenschappelijk onderzoek:

Van filosoof en godsdienstwetenschapper Daniël van Egmond:

3. *De wereld van de ziel*, Nachtwind 2014
4. *De mens en zijn engel*, Nachtwind 2014

5. Alain Nègre, *Wetenschap en astrologie een transdisciplinaire benadering*, Urania jaargang 92-93, 1998-1999

6. Bert Terpstra Open Huis Bijeenkomst NVWOA 9 januari 1999 : *Visie van Alain Negre op Wetenschap en Astrologie*

En uiteraard uit:

7. *Astrology under Scrutiny*, Vol. 13, Issues 1&2, October 2000
8. *Astrology under Scrutiny, close encounters with science*, Vol. 15, July 2013

[terug naar inhoudsopgave](#)

In memoriam Jacob Ruijling

29 september 1949 – 23 maart 2014

Wout Heukelom

Menigeen heeft Jacob leren kennen op slechts enkele velden. Die enkele velden bleken per persoon flink uiteen te lopen. Het ging in ieder geval om de gebieden van onderwijs, pedagogie, muziek, schaken, in het leven opgelopen hersenbeschadigingen, astrologie en gnosis en hermetisme, wetenschap, gedichten, boeken, meer dan tien talen, dromen en

schilderen. Ik beperk me hier tot astrologie en gnosis en hermetisme. Een stuk dat zes keer zo groot is als dit stuk verschijnt op de website.

Astrologie en gnosis in het hermetisme

Jacob was van 1990 tot 1995 redacteur van het tijdschrift Astrologie in Onderzoek en heeft er daarna in een meer vrije rol aan meegewerkt. Met statistisch onderzoek had hij niet zo veel. Zijn kracht lag ergens anders. Jacob bepaalde het tijdschrift, als het ging om astrologie en gnosis in het hermetisme. Hij achtte zijn beoogde promotor Roel van den Broek niet deskundig genoeg om zijn proefschrift te beoordelen. Hij zocht publieke wetenschappelijke discussie over het onderwerp. Van den Broek schreef echter op 5 december 1994 dat hij geen openbaar debat wilde over zijn kritiek op de tekst van Jacob en wilde niet dat zijn brief van 28 november 1994 openbaar zou worden, hoewel de daarin genoemde argumenten wel bekendgemaakt mochten worden. De professor zou echter niet reageren op eventuele kritiek op zijn kritiek. Zijn brief van 28 november 1994 en Jacobs commentaar daarop wachten nog op ontsluiting. Zo komt het dat Jacob niet promoveerde en dat zijn tekst in 1994 is uitgegeven door Astrologie in Onderzoek. Zijn studie heet: Astrologie en gnosis in het hermetisme.

Ik heb de kritiek van Van den Broek en Jacobs commentaar daarop gelezen. Er is sprake van een botsing tussen de zogenaamde literair-historische benadering van teksten en de meer formele en filosofische benadering van Jacob. Het zou interessant zijn de twee verschillende benaderingen met elkaar te vergelijken. Zo ver mocht het van Van den Broek niet komen.

Mijn indruk is dat Jacob het beste van het spel had. Ik vermoed dat vanuit theologische disciplines als die van Van den Broek minder ruimte mocht bestaan voor het verschijnsel astrologie dan Jacob volgens de teksten nodig vond. Het kwam niet tot een publieke wetenschappelijke confrontatie van benaderingen, en niet tot Jacobs proefschrift. Jammer.

De Hermippus

Jacob had een kwalitatief enorme huisbibliotheek. Er was veel waardevol werk, toen ik in die kamer een paar uur werd rondgeleid. Er is misschien nog meer werkmateriaal dan ik in mijn bezit heb bij zijn vertaling uit 2002 van de zogenaamde Hermippus. De Hermippus (zo spraken Jacob en ik er over) is een werk dat ruim zeven eeuwen geleden is geschreven in het Grieks door een auteur van wie we de naam niet kennen. Volgens Jacob gaat het om een als gnostisch en hermetisch te duiden verhandeling over astrologie. Gezien zijn bespreking van andere geleerden (o.a. Quispel en Mahé) lijkt zijn vertaling mij van grote wetenschappelijke waarde. Hetzelfde geldt voor zijn toelichting en inleiding bij de Hermippus. Opnieuw is de uitkomst dat astrologie een belangrijkere rol speelt dan algemeen wordt aangenomen. Opnieuw durft Jacob het beter te weten dan gerenommeerde grote geleerden. Hij heeft dit materiaal gelukkig veilig gesteld bij de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag.

Nalatenschap en beheer

Het is duidelijk dat Jacobs nalatenschap zorgvuldig moet worden beheerd. Wat betreft het veld astrologie gaat het om veel eigen geschriften, die in Astrologie in Onderzoek of elders zijn gepubliceerd of nog bij mij in de kast liggen. Laat ik hier alleen maar de naam van Vettius Valens noemen. Laten we hopen dat alle publicaties die als grondstof hebben gediend voor Jacobs publicaties niet verloren gaan. Alle noten in zijn studies konden ongetwijfeld in zijn huisbibliotheek worden nagegaan.

Voor de intrigerende rol van astrologie en gnosis en hermetisme in Jacobs leven én mogelijk bij zijn dood verwijs ik u naar mijn uitgebreidere In memoriam Jacob Rijling op de website van de NVWOA.

[terug naar inhoudsopgave](#)

In de Nieuwsbrief wordt in de tabellen het onderstaande internationale systeem van afkortingen gebruikt.

Het internationale systeem van afkortingen		
SO Zon	AR Ram	AS Ascendant
MO Maan	TA Stier	DS Descendant
ME Mercurius	GE Tweelinaen	MC Medium Coeli
VE Venus	CN Kreeft	IC Imum Coeli
MA Mars	LE Leeuw	RA Rechte klimminā
JU Jupiter	VI Maaqd	OA Schuine klimminā
SA Saturnus	LI Weeschaal	EP Oostpunt
UR Uranus	SC Schorpioen	VX Vertex
NE Neptunus	SG Booschutter	AV Antivertex
PL Pluto	CP Steenbok	PF Gelukspunt
NN Noordelijke Maansknoop	AO Waterman	AX 'Solar apex'
SN Zuidelijke Maansknoop	PI Vissen	GC Galactisch centrum

**De NVWOA Nieuwsbrief is een uitgave van de Nederlandse Vereniging voor Wetenschappelijk
Onderzoek naar de Astrologie.**

secretariaat en redactie nieuwsbrief: Turkooisdrift 10, 3436 BG Nieuwegein, 030-6033799

email: bestuur@nvwoa.nl